

WYKORZYSTANIE WSPARCIA FINANSOWEGO Z UNII EUROPEJSKIEJ W GOSPODARSTWACH MLECZNYCH W OPINII WŁAŚCICIELI

Piotr Bórawski¹, Zbigniew Brodziński²

¹ Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Kierownik: dr hab. Wojciech Gotkiewicz, prof. UWM

² Katedra Ekonomiki Przestrzennej i Środowiskowej

Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
Kierownik: dr hab. inż. Konrad Turkowski, prof. UWM

Słowa kluczowe: integracja europejska, gospodarstwa mleczne

Key words: European integration, dairy farms

S y n o p s i s. Celem badań jest ocena wykorzystania wsparcia z Unii Europejskiej (UE) przez właścicieli gospodarstw mlecznych oraz ocena organizacji i sytuacji ekonomicznej tych podmiotów. Badania przeprowadzono na grupie 100 gospodarstw objętych FADN, zajmujących się produkcją mleka na terenie województw mazowieckiego i podlaskiego. Analizowano wykorzystanie wsparcia uzyskanego w ramach działań PROW 2004-2006 i PROW 2007-2013. Wyniki badań zebrano za pośrednictwem kwestionariusza wywiadu skierowanego do producentów mleka. Z badań wynika, że zdecydowana większość respondentów nie korzystała ze wsparcia w ramach PROW 2004-2006 (86%). Sytuacja uległa zdecydowanej zmianie w kolejnym okresie programowania, w którym 82% objętych badaniami właścicieli gospodarstw mlecznych korzystało ze środków PROW 2007-2013. Wszyscy rolnicy korzystali z dopłat bezpośrednich. Grupa producentów mleka, która wzięła udział w badaniach, wypowiedziała się pozytywnie o integracji z UE. Rolnicy docenili szanse rozwoju, jakie dała ich gospodarstwu akcesja. Z badań wynika, że rolnicy oczekują od instytucji zarządzających PROW ograniczenia biurokracji oraz większej pomocy w przygotowaniu dokumentacji, szczególnie tej związanej z finansowaniem inwestycji.

WPROWADZENIE

Przetwórstwo i produkcja mleka są ważną sferą aktywności rolnictwa i przemysłu spożywczego [Ginter 2010, s. 82]. Po przystąpieniu Polski do UE wzrosła konkurencyjność gospodarstw specjalizujących się w produkcji mleka. Polskie gospodarstwa charakteryzują się względnie niższym poziomem kosztów czynników produkcji, głównie kosztów pracy, co jest źródłem ich przewagi konkurencyjnej w stosunku do gospodarstw krajów zachodnioeuropejskich [Wójcik 2009, s. 451].

Chów bydła mlecznego tak w Polsce, jak w UE pozostaje jedną z podstawowych gałęzi produkcji rolniczej [Czekaj, Satoła 2010, s. 63], charakteryzującą się wysoką pracochłonnością, kapitałochłonnością i zapotrzebowaniem na ziemię [Parzonko 2007, s. 378]. Jak zauważył Stanisław Urban [2011, s. 412], w ostatnim dziesięcioleciu nastąpił

znaczący wzrost produkcji mleka. Zmienił się również sposób jego zagospodarowania: nastąpiło ograniczenie zużycia na pasze, wzrost towarowości i denaturalizacja spożycia. Według Andrzeja Parzonko [2010, s. 307], na rozwój gospodarstw ukierunkowanych na chów bydła mlecznego w Polsce ma wpływ wiele czynników, z których część jest trudno przewidywalna, uzależniona od zmian w otoczeniu, np. kształtu polityki rolnej UE. Badacz ten proponuje podział tych czynników na grupy obejmujące:

- czynniki produkcyjno-makroekonomiczne, na które może oddziaływać rolnik (takie jak konkurencyjność ekonomiczna prowadzenia produkcji mleka i poziom intensywności produkcji),
- czynniki polityczno-makroekonomiczne, mające charakter zewnętrzny, niezależne od rolników (mające wpływ na popyt i podaż mleka zmiany w polityce rolnej UE oraz konkurencyjność ekonomiczna typowych gospodarstw mlecznych w Polsce),
- czynniki społeczno-historyczne, związane z funkcjonowaniem społeczeństwa wiejskiego (obejmujące ocenę zachowań osób prowadzących gospodarstwa mleczne i funkcjonujących na obszarach wiejskich).

Gospodarstwa mleczne są narażone na konkurencję zarówno ze strony rodzimych producentów, jak i gospodarstw funkcjonujących poza granicami kraju [Żmija, Czekaj 2009, s. 502-506]. Produkcja mleka stwarza możliwości wykorzystania pasz własnych (treściwych i objętościowych), daje stały dopływ gotówki w cyklu comiesięcznym, co kształtuje płynność finansową gospodarstw [Runowski 2006, s. 15].

CEL, PRZEDMIOT I METODA BADAŃ

Celem badań jest poznanie instrumentów wsparcia finansowego, które wykorzystują właściciele gospodarstw mlecznych do rozwoju produkcji, oraz ocena organizacji i sytuacji ekonomicznej gospodarstw.

Badania przeprowadzono na grupie 100 gospodarstw mlecznych funkcjonujących w regionie FADN Mazowsze i Podlasie, obejmującym obszar województw podlaskiego, mazowieckiego, łódzkiego i lubelskiego. Wybór obszaru badań był podyktowany towarowym charakterem produkcji mleka na tym terenie. Jak zauważył Wojciech Ziętara [2012, s. 44], w dwóch województwach tego regionu, tj. w mazowieckim i podlaskim, znajduje się 38% krajowego pogłowa krów, a średnia obsada krów należy do najwyższych w Polsce i wynosiła w 2010 r. 43,2 szt. na 100 ha UR w województwie podlaskim i 27,1 szt. na 100 ha UR w województwie mazowieckim.

Dobór gospodarstw do badań był celowy. Podstawą zakwalifikowania gospodarstwa do badania było prowadzenie chowu bydła mlecznego oraz uzyskiwanie przychodów ze sprzedaży mleka. Do badań zakwalifikowano te gospodarstwa, które uzyskiwały minimum 50% przychodów ze sprzedaży mleka.

W celu prowadzenia porównań objęte badaniami gospodarstwa podzielono na grupy ze względu na ich powierzchnię. Wyróżniono następujące podgrupy o powierzchni UR: do 10 ha UR (6 gospodarstw), 10,1-20 ha (25 gospodarstw), 20,1-30 ha UR (14 gospodarstw), 30,1-40 ha UR (22 gospodarstwa), 40,1-50 ha UR (9 gospodarstw) i powyżej 50 ha UR (24 gospodarstwa). Natomiast na potrzeby oceny nakładów inwestycyjnych dokonano podziału gospodarstw ze względu na liczbę krów i wyróżniono następujące grupy: do 10 krów (9 gospodarstw), 11-20 krów (20 gospodarstw), 21-30 krów (27 gospodarstw), 31-40 krów (18 gospodarstw), 41-50 krów (16 gospodarstw) i powyżej 50 krów (10 gospodarstw).

Zakres badań obejmował informacje o gospodarstwach z całorocznej ich działalności za 2012 r. oraz opinie rolników dotyczące kwestii oceny szans rozwoju gospodarstwa i oceny dostępności wsparcia produkcji mleka. Badania przeprowadzono w ramach projektu pt. *Uwarunkowania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w północno-wschodniej Polsce* prowadzonego w Katedrze Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Wyniki badań własnych porównano z danymi FADN dla regionu Mazowsze i Podlasie

CHARAKTERYSTYKA BADANYCH GOSPODARSTW

Jedną z podstawowych kwestii jest charakterystyka grupy objętych badaniami gospodarstw mlecznych. Średnia powierzchnia UR w gospodarstwie wynosiła 46,33 ha i wahała się od 3 do 300 ha. W strukturze UR przeważały grunty orne (stanowiły one średnio 59,23%). Duży odsetek stanowiły trwałe użytki rolne (TUZ), w tym łąki 27,17% oraz pastwiska 13,47%. Dla porównania średnia powierzchnia UR w gospodarstwach FADN regionu Mazowsze i Podlasie wynosiła 17,6 ha UR w 2011 r. dla typu rolnego gospodarstw posiadających krowy mleczne [*Wyniki standardowe...* 2013]. Również średni obszar gospodarstw w kraju był dużo niższy i wynosił 8,2 ha w 2010 r. Analizowana grupa gospodarstw przedstawia się więc korzystnie na tle gospodarstw rolnych w kraju oraz tych prowadzących rachunkowość rolną FADN w regionie Mazowsze i Podlasie. Na jedno gospodarstwo objęte badaniami przypadało średnio 30 krów. Pogłowie zwierząt gospodarskich w sztukach średnio w gospodarstwie wynosiło: tuczniaki – 7,98, lochy – 0,64, cielęta – 19,4, buhaje – 4,6, jałówki – 6,89, krowy – 29,6, co wskazuje, że w części gospodarstw mlecznych był również prowadzony chów trzody chlewnej, ale raczej w niewielkiej skali. Z danych FADN dla regionu Mazowsze i Podlasie wynika, że w przypadku objętych rachunkowością gospodarstw mlecznych średnia liczba krów w stadzie wynosiła 12,26 szt., a pozostałego bydła 5,39 szt. oraz 0,32 szt. trzody chlewnej [*Wyniki standardowe...* 2013]. Badana grupa gospodarstw wypadła dużo korzystniej pod względem pogłowia krów w porównaniu do ogółu gospodarstw prowadzących w tym regionie rachunkowość rolną.

Udział produkcji mleka i żywca wołowego w strukturze towarowej produkcji zwierzęcej w latach 2000-2010 w Polsce wynosił około 43%. Jest to więc ważna gałąź produkcji zwierzęcej, decydująca w znacznym stopniu o sytuacji dochodowej rolników [Ziętara 2012, s. 45].

Jak zaobserwowano, wzrostowi powierzchni gospodarstw objętych badaniami towarzyszył wzrost średniej liczby krów oraz ich wydajności mlecznej. Nie zaobserwowano wyraźnych zależności między powierzchnią UR gospodarstw mlecznych a udziałem w strukturze użytkowania ziemi TUZ, upraw zbóż, a także powierzchni innych zasiewów czy wskaźnika bonitacji gleb (tab. 1.). Z kolei wraz z powiększaniem się obszaru gospodarstw proporcjonalnie wzrastały wartości środków trwałych i obrotowych, liczba sztuk dużych zwierząt, wartości zapasów oraz średni plon zbóż.

Dla gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną FADN w regionie Mazowsze i Podlasie w typie rolniczym krowy mleczne średni plon pszenicy wynosił 42,8 dt/ha i był niższy niż w gospodarstwach objętych badaniami, w których wynosił średnio 4,53 t/ha.

Średnia wydajność mleka w gospodarstwach respondentów wahała się od 4,2 tys. litrów do 7 tys. litrów. Dla porównania średnia wydajność mleczna krów w Polsce wynosiła około 4,6 tys. litrów rocznie [*Rynek mleka* 2012, s. 7-9], a dla gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną FADN w analizowanym regionie 4,78 tys. litrów. Zdecydowana

większość gospodarstw objętych badaniami osiągała wyższą wydajność mleka niż średnio w kraju i w regionie Mazowsze i Podlasie.

Analiza poszczególnych grup składników majątku gospodarstw pozwala na stwierdzenie, że wartość środków trwałych systematycznie wzrastała wraz z powiększaniem się obszaru gospodarstw. Główne składowe wzrostu wartości środków trwałych to ziemia, budynki i budowle, maszyny oraz stado podstawowe. Wzrost wartości składników majątku trwałego gospodarstw świadczy, że są one wykorzystywane w procesie produkcji [Bórawski 2013, s. 142]. Również wartość kapitału obrotowego i zapasów wzrastały wraz z powiększaniem się obszaru objętych badaniami gospodarstw. Majątek obrotowy stanowiły stado obrotowe oraz zapasy z zakupu i produkcji.

O możliwościach rozwoju gospodarstw objętych badaniami świadczy poziom inwestycji. Generalnie w tych jednostkach dominował przestarzały sprzęt mechaniczny, który jednak był systematycznie modernizowany i wymieniany na nowy. Średnia wartość inwestycji systematycznie wzrastała w miarę powiększania się obszaru gospodarstwa. W grupie gospodarstw o powierzchni 40,1-50 ha osiągnęła ona wartość 107 tys. zł, a w tej obszarowo największej (powyżej 50 ha UR) nieznacznie spadła do około 100 tys. zł na gospodarstwo. Chów krów wymaga znacznych nakładów inwestycyjnych na produkcję mleka, co sprzyja zwiększeniu postępu technicznego, organizacyjnego i biologicznego [Runowski 2006, s. 16].

Tabela 1. Charakterystyka badanych gospodarstw w zależności od obszaru gospodarstwa

Wyszczególnienie	Grupy obszarowe gospodarstw rolnych [ha]					
	do 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	powyżej 50
Liczba gospodarstw w grupie	6	25	14	22	9	24
Pogłowie krów [szt.]	13,5	16,12	24,07	30,18	33,88	49,79
Średnia wydajność mleczna krów [l]	4 200	5 756	5 229	6 800	6 867	7 001
Udział TUZ w UR [%]	56	46	54	38	39	43
Udział powierzchni upraw zbóż w powierzchni zasiewów [%]	92	86,9	93,9	55,4	89,8	77,1
Wskaźnik bonitacji gleb	0,667	0,694	0,662	0,688	0,6706	0,9805
Wartość 1 ha ziemi [zł]	27 000	22 040	23 500	22 545	22 222	24 136
Wartość środków trwałych [zł]	1 072 923	1 283 449	1 498 073	2 023 546	2 338 807	4 557 871
Wartość środków obrotowych [zł]	61 004	54 717	130 271	226 526	255 760	288 214
Wartość zapasów [zł]	40 536,8	37 194,5	73 775,3	87 586,5	111 847,7	144 521,8
Wartość zużycia nawozów mineralnych [zł]	9 543	10 454	17 832	30 648	27 978	67 379
Wartość inwestycji [zł]	9 167	6 380	8 550	87 454	107 000	92 958
Liczba sztuk dużych zwierząt [SD na gospodarstwo]	17,61	22,204	34,34	53,88	71,97	74,95
Średni plon zbóż [t/ha]	5,31	3,73	4,45	4,24	4,84	5,23

Źródło: obliczenia na podstawie badań własnych.

WYNIKI BADAŃ I ICH OMÓWIENIE

Wyniki ekonomiczne gospodarstw poddano analizie w odniesieniu do ich powierzchni. Z danych przedstawionych w tabeli 2. wynika, że zarówno wartość dodana netto, jak i dochód rolniczy liczone średnio na gospodarstwo systematycznie wzrastały wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa. W przypadku wartości dodanej netto oraz dochodu rolniczego w odniesieniu do 1 ha UR zaobserwowano podobne zależności z tą różnicą, że w grupach obszarowo najmniejszych gospodarstw wartości te były najwyższe. Małe obszarowo gospodarstwa osiągały relatywnie lepsze wyniki ekonomiczne w przeliczeniu na 1 ha UR. Wynikało to z tego, że w tej grupie gospodarstw dochody rolnicze pochodziły również z innych źródeł niż produkcja rolnicza, tzn. z działalności pozarolniczej oraz rent i emerytur.

Tabela 2. Sytuacja ekonomiczna gospodarstw objętych badaniami w zależności od obszaru gospodarstwa [zł]

Wyszczególnienie	Grupy obszarowe gospodarstw rolnych [ha]					
	do 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	powyżej 50
Wartość dodana netto	88 340,3	87 179,7	126 354,0	184 226,4	225 569,6	542 865,0
Wartość dodana netto na 1 ha UR	6929,4	4827,3	5009,5	4920,3	5014,6	5914,2
Wartość dodana netto na 1 pełnozatrudnionego	48 224,2	44 233,7	55 351,1	87 694,9	129 123,4	199 731,7
Wartość dodana netto na 1 rbh	68,51	26,86	22,80	21,19	28,73	45,04
Dochód rolniczy	84 486,9	79 519,5	119 274,7	172 703,8	215 996,2	519 761,8
Dochód rolniczy na 1 zatrudnionego	45 870,9	10 311,2	52 212,7	82 567,2	124 064,5	190 241,9
Dochód rolniczy na 1 ha UR	6 437,8	4 408,4	4 724,8	4 608,9	4 803,2	56 03,5
Dochód rolniczy na 1 rbh	65,51	24,50	21,51	19,86	21,51	43,12

Źródło: obliczenia na podstawie badań własnych.

Dla gospodarstw mlecznych uczestniczących w FADN, średnio na jedno gospodarstwo wartość produkcji ogółem wynosiła 111 723 zł, wartość dodana brutto – 71 134 zł, wartość dodana netto – 56 558 zł, a dochód rolniczy – 54 502 zł. W analizowanej grupie gospodarstw ich właściciele osiągały lepsze wyniki ekonomiczne w porównaniu do gospodarstw mlecznych prowadzących rachunkowość rolną w regionie objętym badaniami.

Kolejną analizowaną kategorią był dochód rolniczy w przeliczeniu na 1 rbh. Kategorię tę obliczono jako iloraz dochodu rolniczego uzyskanego na gospodarstwo do liczby przepracowanych godzin w gospodarstwie przez rolnika i pracowników najemnych. Najwięcej godzin przepracowano w obszarowo największych gospodarstwach 12 052,72 rbh, a najmniej w obszarowo najmniejszych (do 10 ha UR) 1289,5 rbh. Dochód rolniczy obliczony na 1 rbh pracy rolnika był najwyższy w obszarowo najmniejszych gospodarstwach.

POZIOM WSPARCIA FINANSOWEGO GOSPODARSTW SPECJALIZUJĄCYCH SIĘ W PRODUKCJI MLEKA

W pracy za ważne uznano poznanie poziomu wsparcia finansowego z UE przeznaczanego na inwestycje w gospodarstwach objętych badaniami w zależności od liczby krów w gospodarstwie (tab. 3.). Z badań wynika, że najwięcej inwestowano w dwóch grupach gospodarstw rolnych z liczbą krów powyżej 40 szt. Najwięcej inwestowano w zakup maszyn oraz zakup materiałów do inwestycji, szczególnie budowlanych. Ten rodzaj inwestycji był wspierany przez UE z programu PROW 2007-2013. Wartość środków finansowych przeznaczanych na zakup maszyn wzrastała wraz ze zwiększaniem się liczby krów w gospodarstwie. Na inwestycje budowlane w 2012 r. przeznaczano najwięcej środków finansowych w gospodarstwach mających powyżej 50 krów oraz od 31 do 40 krów. W analizowanych gospodarstwach rolnych inwestowano również w zakup ziemi. Najwyższe wydatki na zakup ziemi ponoszono w gospodarstwach mających od 31 do 40 krów oraz od 41 do 50 krów. Te gospodarstwa planowały zwiększenie obszaru, a co za tym idzie i skali produkcji.

Tabela 3. Poziom wsparcia finansowego z Unii Europejskiej na inwestycje w zależności od liczby krów [zł]

Rodzaj inwestycji	Liczba krów w gospodarstwie [szt.]					
	do 10	11-20	21-30	31-40	41-50	powyżej 50
Zakup ziemi	-	-	6 851,9	20 000,0	24 375,0	11 300,0
Zakup maszyn	888,9	7 900,0	29 507,4	64 500,0	80 062,5	116 500,0
Zakup materiałów do inwestycji	555,6	1 000,0	296,3	10 222,2	3 750,0	20 000,0
Usługi budowlane	-	1 250,0	74,1	-	3 125,0	-
Inne inwestycje	-	-	37,0	-	1 250,0	-

Źródło: badania własne.

W jednym z pytań skierowanych do respondentów zwrócono się z prośbą o wyrażenie opinii dotyczącej procesu integracji europejskiej. Pozytywne nastawienie do integracji oraz prowadzonej polityki rolnej UE deklarowało 80% respondentów (w tym 35% zdecydowanie pozytywne, 45% raczej pozytywne). Jak można zauważyć, objęta badaniami grupa producentów mleka dostrzegła korzyści, jakie dała ich gospodarstwom integracja. Odnotować trzeba jednak to, że 13% badanych wypowiedziało się negatywnie na temat procesu integracji (6% opinia zdecydowanie negatywna, 7% raczej negatywna). Spośród badanych 7% nie wskazało swojego zdania dotyczącego opinii o akcesji Polski do UE.

Stosunek polskich rolników do akcesji ulegał zmianie od 1999 r. Z badań prowadzonych m.in. przez Jerzego Wilkina [2006, s. 10] wynika, że w 1999 r. zwolenników integracji wśród rolników było 23%, a w 2005 r. grupa ta stanowiła już 72%. Zmiana nastawienia rolników do przystąpienia Polski do UE miała dużą dynamikę szczególnie w pierwszych latach naszego członkostwa. Barbara Fedyszak-Radziejowska [2006, s. 17] wskazała, że już w 2005 r. niemal 65% Polaków twierdziło, że gospodarstwa rolne najbardziej zyskały na integracji, a obecnie stanowią one grupę najbardziej uprzywilejowaną.

Właściciele gospodarstw mlecznych w wypowiedziach dotyczących oczekiwań związanych z prowadzoną polityką rolną najczęściej wskazywali na potrzebę ograniczenia biurokracji i uzyskania większej pomocy merytorycznej ze strony przedstawicieli administracji (w tym głównie ARiMR) (tab. 4.). Rolnicy dostrzegali korzyści, jakie dała

Tabela 4. Oczekiwania wskazywane przez rolników w stosunku do Unii Europejskiej w zależności od obszaru gospodarstwa (%)*

Rodzaj oczekiwaniami	Średnio	Grupy obszarowe gospodarstw rolnych [ha]					
		do 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	powyżej 50
Mniej biurokracji	26,4	66,7	28,0	57,1	59,1	33,3	54,2
Większa pomoc ze strony urzędników	26,4	66,7	52,0	50,0	40,9	22,2	54,2
Pomoc w dostosowaniu gospodarstw	17,0	-	40,0	42,9	31,8	33,3	20,8
Pomoc w przygotowaniu dokumentacji inwestycji	12,6	16,7	16,0	35,7	22,7	-	33,3
Dotacje dla startujących młodych rolników	11,0	33,3	16,0	28,6	18,2	22,2	14,7
Renty strukturalne	6,6	33,3	4,0	21,4	13,6	22,2	8,3

* Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania własne.

ich gospodarstwom integracja, jednak procedury ubiegania się o wsparcie finansowe były przez nich traktowane jako uciążliwe i skomplikowane.

Zaobserwowano, że najdłuższą listę oczekiwań dotyczących zmian obecnego systemu wdrażania WPR wysuwali właściciele obszarowo najmniejszych gospodarstw (do 10 ha), a ich wypowiedzi koncentrowały się wokół potrzeb zmniejszenia biurokracji, uzyskania większej pomocy ze strony urzędników, wprowadzenia rent strukturalnych i większego wsparcia kierowanego do młodych rolników.

Kwestia uzyskania większego wsparcia w przygotowaniu dokumentacji inwestycyjnych była częściej wyrażana przez właścicieli gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha i 20,1-30 ha UR. Te projakościowe i proefektywnościowe postawy świadczą o dużym zainteresowaniu przedstawicieli tych grup gospodarstw modernizacją produkcji, co z kolei może przyczynić się do poprawy dobrostanu zwierząt.

Wszyscy objęci badaniami właściciele gospodarstw mlecznych otrzymywali dopłaty bezpośrednie. Według danych ARiMR, rolnicy w Polsce otrzymali w 2012 r. łącznie 14,3 mld zł.

Stosunkowo duży odsetek respondentów, bo 82%, korzystał ze środków PROW 2007-2013, w ramach zaś PROW 2004-2006 wsparcie otrzymało 14% badanych. Wraz z pojawieniem się nowych możliwości wsparcia działalności rolniczej odsetek respondentów korzystających ze wsparcia systematycznie rośnie. Na inwestycje w gospodarstwach rolnych w ramach PROW 2004-2006 przeznaczono 2,42 mld zł, natomiast w ramach PROW 2007-2013 kwota ta wyniosła około 1,78 mld euro, co stanowiło 10% budżetu [Pietrzykowski, Wicki 2011, s. 9-10].

Z listy działań PROW 2007-2013 rolnicy najczęściej korzystali ze wsparcia na inwestycje w gospodarstwach rolnych oraz premie dla młodych rolników. Inwestycje służą poprawie efektywności gospodarowania oraz jakości wytwarzanych produktów. Największe zainteresowanie rolników tym działaniem wskazuje na proefektywnościowe cele właścicieli gospodarstw mlecznych. Z kolei premia dla młodego rolnika ułatwia start początkującym właścicielom gospodarstw [Komorowska 2009, s. 144-146]. Stosunkowo liczna grupa właścicieli gospodarstw mlecznych korzystała ze szkoleń zawodowych (tab. 5.).

Jak zauważyła Maria Hamalska [2007, s. 5-7], największą popularnością cieszyły się wśród rolników takie działania i możliwości wsparcia gospodarstw rolnych, jak: płatności

Tabela 5. Odsetek właścicieli badanych gospodarstw, którzy korzystali z działań PROW 2007-2013 w zależności od obszaru gospodarstwa [%]*

Działanie	Średnio	Grupy obszarowe gospodarstw rolnych [ha]					
		do 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	powyżej 50
Szkolenia zawodowe	24,0	16,7	28,0	42,9	13,6	22,2	20,8
Młody rolnik	20,0	-	8,0	7,1	27,3	22,2	37,5
Inwestycje w gospodarstwie rolnym	43,0	33,3	32,0	64,3	40,9	33,3	50,0
Zalesiania gruntów	4,0	-	4,0	7,1	4,5	11,1	-
Działalność nierolnicza	6,0	-	-	7,1	9,1	-	12,5
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	2,0	-	-	-	4,5	11,1	-
Rozwój bazy agroturystycznej	3,0	-	4,0	-	-	-	8,3
Inne	2,0	-	4,0	-	4,5	11,1	-
Brak uczestnictwa	18,0	50,0	28,0	-	18,2	-	12,5

* Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania własne.

bezpośrednie, działania wspomagające modernizację, młody rolnik, renty strukturalne i programy rolnośrodowiskowe. Wyniki przeprowadzonych badań potwierdziły ogólnokrajowe tendencje w ocenie popularności działań podejmowanych na rzecz rozwoju gospodarstw w ramach pomocy z UE.

PODSUMOWANIE

Badaniami objęto gospodarstwa rolne położone w regionie FADN Mazowsze i Podlasie, zajmujące się chowem krów mlecznych. Uczestniczące w badaniach gospodarstwa producentów mleka dysponowały średnio 46 ha UR i były prawie sześciokrotnie większe niż średnie gospodarstwo w kraju. Można więc uznać te gospodarstwa za rozwojowe, osiągające wysoki poziom produkcji i dochodów oraz stosujące nowoczesne technologie produkcji. Z badań wynika, że sytuacja ekonomiczna tych gospodarstw ulegała poprawie wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa i liczby krów. Te tendencje mają także odzwierciedlenie w przypadku analizy wartości dodanej netto oraz dochodu rolniczego na gospodarstwo. Najkorzystniejsze wyniki ekonomiczne liczone na 1 ha UR i 1 rbh osiągnęły jednak obszarowo najmniejsze gospodarstwa, co dowodzi, że ich właściciele poszukują innych źródeł dochodów.

Badane gospodarstwa korzystały z różnych narzędzi wsparcia w ramach pomocy UE. Wszyscy właściciele gospodarstw korzystali z dopłat bezpośrednich, ponadto 82% z nich korzystało ze środków PROW 2007-2013. Badania dowodzą, że właściciele gospodarstw mlecznych byli aktywnymi uczestnikami rynku i pozyskiwali fundusze europejskie, potrzebne do modernizacji gospodarstw.

Stosunek zdecydowanej większości rolników do procesów integracyjnych był pozytywny (80% rolników oceniło pozytywnie WPR). Jednak odsetek niezadowolonych rolników wśród respondentów był relatywnie wysoki (13% badanych). Wśród działań w ramach

PROW 2007-2013 najczęściej właściciele gospodarstw mlecznych korzystali z inwestycji w gospodarstwach rolnych (43%), szkoleń zawodowych (24%) oraz wsparcia w ramach działania młody rolnik (20%). Zakres wsparcia pozytywnie świadczy o aktywności grupy producentów mleka objętej badaniami i pozwala stwierdzić, że poszukują oni i starają się wdrażać proefektywnościowe i projakościowe rozwiązania sprzyjające poprawie konkurencyjności gospodarstw mlecznych.

LITERATURA

- Bórawski P. 2013: *Czynniki różnicujące efektywność gospodarstw rolnych uzyskujących dochody z działalności alternatywnych i komplementarnych*, Rozprawy i Monografie 185, Wyd. UWM w Olsztynie.
- Czekaj M., Satoła Ł. 2010: *Szanse i bariery rozwoju produkcji mleka w Małopolsce w opinii rolników*, „Zeszyty Naukowe SGGW – Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, 84, 63-75.
- Fedyszak-Radziejowska B. 2006: *Posłuchajmy rolników*, [w] *Zmiany w systemie płatności bezpośrednich w rolnictwie po roku 2009*, IERiGŻ. „Nowe Życie Gospodarcze”, październik, s. 17-19.
- Ginter A. 2010: *Źródła finansowania inwestycji w gospodarstwach mlecznych w wybranych powiatach*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XII. z.3, 82-87.
- Hamalska M. 2007: *Rolnicy-wspólna polityka rolno-rozwoj*, „Studia Regionalne i Lokalne 2/28, 5-12.
- Komorowska D. 2009: *Ekonomika produkcji ekologicznej w Polsce*, „Zeszyty Naukowe SGGW – Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, 73, 143-153.
- Parzonko A. 2007: *Zasoby czynników produkcji i ich wykorzystanie w „typowych” gospodarstwach mlecznych na świecie*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. IX. z. 1, 378-382.
- Parzonko A. 2010: *Determinanty rozwoju gospodarstw mlecznych w Polsce*, „Roczniki Naukowe SERiA” t. XII. z. 3, 306-311.
- Pietrzykowski R., Wicki L. 2011: *Regionalne zróżnicowanie wykorzystania środków z programów wspólnej polityki rolnej na modernizację rolnictwa*, „Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G” t. 98, z. 4, 7-22.
- Runowski H. 2006: *Teoretyczne i praktyczne aspekty obrotu kwotami mlecznymi w gospodarstwach rolnych*, „Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G”, t. 93, z. 1, 15-24.
- Rynek mleka – stan i perspektywy nr 42/2012*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Urban S. 2011: *Zmiany w produkcji mleczarskiej w Polsce*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XIII. z. 1, 412-417.
- Wilkin J. 2006: *Sami swoi? Rolnicy w UE (w:) Polska wieś 2006. Raport o stanie wsi*, Warszawa, Fundacja na rzecz rozwoju polskiego rolnictwa, 9-20.
- Wójcik A. 2009: *Mocne i słabe strony wybranych gospodarstw specjalizujących się w produkcji mleka*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XI, z. 1, 451-455.
- Wyniki standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN*, 2013: IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Ziętara W. 2006: *Stan i kierunki zmian w produkcji mleka w Polsce*, „Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G – Ekonomika”, t. 93, z. 1, 7-13.
- Ziętara W. 2012: *Organizacja i ekonomika produkcji mleka w Polsce, dotychczasowe tendencje i kierunki zmian*, „Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G”, t. 99, z. 1, 43-57.
- Żmija J., Czekaj M. 2009: *Czynniki konkurencyjności gospodarstw mlecznych w warunkach globalizacji*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XI. z. 1, 502-506.

Piotr Bórawski, Zbigniew Brodziński

*THE USE OF THE FINANCIAL SUPPORT FROM THE EUROPEAN UNION
BY THE DAIRY FARM OWNERS*

Summary

The objective of the study was to evaluate the use of the support from the European Union by the owners of dairy farms and the evaluation of the organization and the economic situation of these entities. The study was conducted on the group of 100 farm owners involved in the production of milk in the region of Mazowsze and Podlasie. The paper analyzes the actions undertaken by farmers under the RDP 2004-2006 and 2007-2013. The research results were collected using questionnaires and interview dedicated to milk producers. During the survey farmers were asked to assess the existing tools of support from the EU. In addition the opinions of farmers concerning their attitudes to EU integration and expectations were collected. The research show that most farmers did not benefit from RDP 2004-2006 (86%). The situation improved during new period of programming in which (82%) of dairy farm owners used the RDP 2007-2013. All of the farmers benefited from subsidies. The research group of milk producers support the integration with the EU. Farmers see the chances of development which gave their farms Polish integration with EU. Farmers expect from the institutions managing RDP less bureaucracy and more help from officials in preparing documentation for the investment financing.

Adres do korespondencji
dr inż. Piotr Bórawski
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
10-957 Olsztyn Plac Łódzki 2
tel. (89) 523 33 13
e-mail: pboraw@uwm.edu.pl